

บทที่ ๒

การให้ทานในสมัยพุทธกาล

บทที่ ๒ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการให้ทานในสมัยพุทธกาล ซึ่งประกอบด้วยความหมาย ความสำคัญของการให้ทาน จุดประสงค์ของการให้ทาน ลักษณะของการให้ทาน ชนิดของการให้ทาน ผู้ให้และผู้รับทาน แรงจูงใจในการให้ทาน และอานิสงส์ของการให้ทาน มีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของการให้ทาน

การศึกษาเกี่ยวกับการให้ทานในสมัยพุทธกาล ในเบื้องต้นคงต้องศึกษาถึงความหมาย และความสำคัญของการให้ทานก่อน เพราะจะช่วยให้เกิดความศรัทธาต่อการให้ทานมากขึ้น

๒.๑.๑ ความหมายของการให้ทาน

คำว่า ทาน หมายถึง การให้^๑ หรือหมายถึงการให้, สิ่งที่ให้ ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^๒ การกล่าวถึงทานในความหมายต่างๆ ที่กล่าวมาเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ทานกถา ซึ่งหมายถึงการกล่าวถึงเรื่องทาน, พรรณนาทาน คือการให้ว่าคืออะไร มีคุณอย่างไร เป็นต้น^๓ หรือกล่าวให้กระชับเข้าไปอีกก็หมายถึงการเสียดสละ การบริจาค^๔ และมีความหมายที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า **alms : money , clothes and food that are giving**^๕ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาความหมายของทานจากไวยากรณ์ภาษาบาลีได้แก่ ซึ่งคำว่า ทาน มาจากรากศัพท์บาลีว่า ทา ธาตุ ในความให้ ลง ยุ ปัจจัยหลังธาตุ มิ อา เป็นที่สุด แปลง

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒,๓๑๓/๕๑,๒๕๕.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

^๕ A S Hornby ,Oxford Advanced Learner's **Dictionary of Current English**, Oxford University, p. ๓๐., Rhys davids, T.W. and stede .W . **Pali-English Dictionary**. Printed in Great Britain by Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, Reprint ๑๙๕๕, p. ๓๑๘.

หรือเปลี่ยน ญุ ปัจจย เป็น อก เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ มีบทวิเคราะห์ เทติติ ทายโก แปลว่า (ผู้ใด) ย่อมให้ เหตุนั้น (ผู้หนึ่ง) ชื่อว่า ผู้ให้^๖

อีกนัยหนึ่ง คำว่า ทาน ที่มีรูปศัพท์เป็นนปุงสกลิงค์ (นป.) มีความหมายหรือแปลว่าวัตถุ อันพึงให้ โดยมีรูปวิเคราะห์ว่า เทติ เอตุถาติ ทานํ แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องอันเขาให้ หรือทียติ เอนนาติ ทานํ แปลว่า การสละ, การให้, การบริจาค หรือ ทียเตติ ทานํ, ทียเตติ วา ทานํ, ทานํ วา ทานํ, ทา ทายะ แปลว่า การชำระ, ความชำระ, ความสะอาด, ความบริสุทธิ์^๗

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการกล่าวถึงความหมายตามรูปศัพท์ทางภาษา ก็ช่วยให้เข้าใจ ความหมายที่เป็นนามธรรม แต่หากกล่าวถึงทานเป็นรูปธรรม ก็ต้องกล่าวถึงการให้ที่เกิดจากกิริยาอาการของผู้ให้ โดยศึกษาที่คำว่า ทาน ซึ่งเป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งโวหารว่า ทานํ ในทานนั้นมิพรรณนาไว้โดยรูป วิเคราะห์ว่า ทียติ เอนนาติ = ทานํ วัตถุ นั้น ๆ มีข้าวน้ำ เป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายย่อมให้ด้วย ธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินี้ จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุนั้นแห่ง บุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน^๘

๒.๑.๒ ความสำคัญของทาน

คำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่คนนิยมศึกษารู้จักกันมากและปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน คือ การให้ทาน ถือว่าเป็นเบื้องต้นของการทำคุณงามความดีในตัว จัดว่าเป็น หลักธรรมนำมาซึ่งการผูกมิตรไมตรีช่วยเหลือสังคมเป็นธรรมชาติ เพื่อชำระจิตใจให้สะอาดเป็น แนวทางนำไปสู่แนวทางสูงสุดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ทานจึงมีความสำคัญต่อ การดำรงชีวิตของคนในสังคมมากที่สุดในทุกยุคสมัย คำสอนเกี่ยวกับทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และออกเผยแผ่แสดงธรรม ในเบื้องต้นของการแสดงเพื่อให้ผู้ฟังเกิด

^๖สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและ กิตก์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๓.

^๗ประยูรฯ หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓๓.

^๘สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, สุขาวน พลอย ชุม รวบรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

ความเลื่อมใสต่อหลักคำสอน จึงแสดงอนุப்புพิภพ ๕^๙ ซึ่งมีทานกถาเป็นข้อแรก ในบุญกิริยาวัตถุ ๓^{๑๐} มีทานเบื้องต้น ในสังกหัตถุ ๔^{๑๑} มีทานเป็นข้อแรก นอกจากนี้ ทานยังปรากฏเป็นข้อแรกใน บารมี ๑๐^{๑๒}

ความสำคัญของทานคือการให้ทานนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับช่วยส่งเสริมความร่วมมือกันทางสังคม เป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคม และทางเศรษฐกิจ สร้างความรักใคร่ในหมู่คณะให้เกิดความสามัคคี ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของผู้ที่ให้ที่เป็นทานบดี ก็พึงได้รับการอนุเคราะห์จากพระอริยบุคคลให้สมกับคุณงามความดีของตนที่ตนได้บำเพ็ญมา และได้รับอานิสงส์ที่พึงได้อื่น ๆ

จากการกล่าวถึงความหมายและความสำคัญของทาน สามารถสรุปความได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ สิ่งของที่ให้ ทาน เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยา ที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา การให้ทานนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับช่วยส่งเสริมความร่วมมือกันทางสังคม เป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคม และทางเศรษฐกิจ สร้างความรักใคร่ในหมู่คณะให้เกิดความสามัคคี ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ ดังพระดำรัสว่า ถ้าบุคคลตั้งความปรารถนาที่จะไปเกิดในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง หลังจากให้ทาน

^๙วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒/๒๖. อนุப்புพิภพ หมายถึงเทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอหังสาสัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจมี ๔ อย่างคือ ๑. ทานกถา พรรณนาทาน ๒. สิลกถา พรรณนาศีล ๓. สัคคกถา พรรณนาสวรรค์ คือความสุขที่พึงพร้อมด้วยกาม ๔. กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม ๕. เนกขัมมมานิสังสกถา พรรณนาอานิสงส์แห่งการออกจากกาม ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๑๑.

^{๑๐}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕. บุญกิริยาวัตถุ หมายถึงสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญ ทำความดี หมวด ๓ คือ ๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ทาน ๒. สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี ๓. ภวานมัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

^{๑๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๑/๑๑๑. สังกหัตถุ หมายถึงเรื่องสงเคราะห์กัน, คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้, หลักการสงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ดูสสังกเกาะยึดครุฑที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้มี ๔ อย่างคือ ๑. ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ๒. ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่ารับถือ ๓. อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ ๔. สมานัตตตา ความมีดินเสมอคือทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๐.

^{๑๒}บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๑๑๕/๕๑๒.

๒.๒ จุดประสงค์ของการให้ทาน

การให้ทานของบุคคลในสมัยพุทธกาลย่อมมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการให้มิปรากฏให้เห็นในพระสูตรต่าง ๆ ซึ่งกล่าวถึงการให้ทานในพระสูตรต่าง ๆ การให้ทานนั้น ย่อมมีเหตุปัจจัยของการให้ บุคคลมีจิตใจขวนขวายเพื่อการให้ทานดังกล่าวพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ อย่างชัดเจน ๘ ประการ คือ

๑. ให้ทานเพราะประสบเข้า
๒. ให้ทานเพราะกลัว
๓. ให้ทานเพราะคิดว่า เขาได้ให้แก่เราแล้ว
๔. ให้ทานเพราะคิดว่า เขาจักให้แก่เรา
๕. ให้ทานเพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. ให้ทานเพราะคิดว่า เราหุงหากินเองได้ ชนเหล่านี้หุงหากินเองไม่ได้การที่เราหุงหา
กินเองได้ จะไม่ให้ทานแก่ชนเหล่านี้ผู้หุงหากินเองไม่ได้ไม่ควร
๗. ให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ กิตติศัพท์อันงาม ย่อมขจรไป
๘. ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุ้งแต่งจิต^{๑๑}

การให้ทานอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ทานุปัตติ ๘^{๑๒} คือ การให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้
ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เป็นทานแก่สมณะ พราหมณ์ โดยผู้ให้มี
จุดประสงค์ในการให้อยู่ ๘ ประการ คือ

๑. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น กษัตริย์หรือเศรษฐี
๒. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา
๓. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นดาวดึงส์
๔. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นมายา
๕. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นดุสิต
๖. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นนิมานรดี
๗. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
๘. ให้เพื่อจะได้เกิดเป็น พรหม

ในคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่คัมภีร์มังคลัตถปิณี ได้กล่าวถึงจุดประสงค์
การให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ

^{๑๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖ /๓๔๕.

^{๑๒}อ. อนุช. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๒-๒๕๓.

๑. ให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ด้วยความสงสารมีจิตเมตตา ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ดีที่ตนให้ไป เพราะคิดว่า ผู้ที่มีความเดือดร้อน ตกยากลำบากเมื่อได้รับการช่วยเหลือ จะส่งผลให้เขามีจิตใจและคุณภาพที่ดีขึ้น

๒. ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก^{๕๕}

จากการศึกษาจุดประสงค์ของการให้ทาน สามารถสรุปความได้ว่า การให้ทานของบุคคลในสมัยพุทธกาลย่อมมีเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการให้ที่หลากหลายประการ โดยสรุป ให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ด้วยความสงสารมีจิตเมตตา ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ดีที่ตนให้ไป ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก และให้เพื่อว่าเวลาตายไปแล้วจะได้ไปเกิดในที่ดี ๆ

๒.๓ ลักษณะของการให้ทาน

ลักษณะของการให้ทานของสันตบุรุษนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการ^{๕๖}ด้วยกัน คือ ทานด้วยศรัทธา ทานโดยเคารพ ทานตามกาลอันควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและคนอื่น

๑. ให้ทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่าผลของการให้ทานนั้นมีประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่น ผู้ให้มีจิตใจเบิกบานและอิ่มใจเมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของการกตดี พุทธดี และทำดี ย่อมมีผลตอบแทนแก่บุคคลผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไปเหมือนเงาตามตัว

๒. ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยการนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม

๓. ให้ทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝนในฤดูการเข้าพรรษาหรือเวลาออกพรรษาถวายผ้าจำนำพรรษา ตลอดทั้งถวายภัตตาหารเช้าเพลเป็นต้น

๔. ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีเมตตา และให้อุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

^{๕๕}พระสิริมงคลจารย์, มงคลคถาปิณี แปล เล่มที่ ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗., ปิ่น มุกกัณท์, มงคลชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๑.

^{๕๖}อ.บุญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

๕. ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่และไม่รบกวนของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานข้อนี้ว่าจะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย^{๑๗}

นอกจากคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงลักษณะต่างๆ แล้ว ยังมีปรากฏในคัมภีร์หลักคือพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต กล่าวถึงลักษณะของการให้ทานไว้ ๗ ประการ ได้แก่

๑. ให้ทานอย่างไม่มีใจเอื้อย ไม่มีจิตผูกพัน มุ่งหวังสั่งสมบุญ ไม่ให้ทานด้วยคิดว่าเมื่อละโลกนี้ไปแล้วจักบริโภคนิผลทานนี้

๒. ให้ทานด้วยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี

๓. ให้ทานด้วยคิดว่า บิณฑบาต ป่วยๆ ตายๆ เคยให้ทาน ดังนั้น ตนเองไม่ควรให้วงศ์ตระกูลเก่าแก่เสื่อมเสียไป

๔. ให้ทานด้วยคิดว่าตนเองหุงหากินเองได้ คนเหล่านี้ (พระสงฆ์) หุงหากินเองไม่ได้ การที่ตนเองหุงหากินเองได้จะไม่ให้ทานแก่ชนเหล่านี้ผู้หุงหากินเองไม่ได้เป็นสิ่งไม่ควร

๕. ให้ทานด้วยคิดว่า จักให้ทานและจำแนกทานนี้เหมือนเหล่าญาติในปางก่อน คือ อัฐภูตญาติ วามกญาติ วามเทวญาติ เวสสามิตตญาติ ยมทัตติญาติ อังคิรสญาติ ภารทวาชญาติ วาเสฏฐญาติ กัสสปญาติและภคญาติ ที่ได้บูชามหาชัยแล้ว

๖. ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อตนเองให้ทานนี้ จิตย่อมผ่องใส จะเกิดความชื่นชมโสมนัส

๗. ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิต ประดับแต่งจิต^{๑๘}

หากให้ทานในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมานี้ก็รวมเป็นทายก ๑๔ ประเภท บรรดาการให้ทานทั้ง ๗ ประเภทนี้ การให้ในข้อที่ ๑-๕ เป็นการให้ของผู้มีใจยังไม่สูง นอกนั้นเป็นการให้ของผู้มีใจสูง เข้าใจการให้ทานตามคำสอนพระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงสัพปุริสทานสูตร ๘ ประการ ได้แก่

๑. สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด

๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต

๓. สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล

๔. สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร

^{๑๗}ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และคณะ, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๒.

^{๑๘}อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๘๕/๕๐.

๕. สัตบุรุษยอมเหลือให้
๖. สัตบุรุษยอมให้เป็นนิตย์
๗. สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ^{๑๕}

จากการศึกษาลักษณะของท่าน สามารถสรุปความได้ว่าลักษณะของการให้ทานของสัตบุรุษนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ทานด้วยศรัทธา ทานโดยเคารพ ทานตามกาลอันควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและคนอื่น

๒.๔ ชนิดของท่าน

ท่านที่กล่าวถึงในพระพุทธศาสนามีประเภท การทำบุญให้ทานจะมีอานิสงส์น้อยมากหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบหลายประการเพราะสิ่งที่ให้ทานมีทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม บุคคลนั้นทั้งผู้รับและผู้ให้พฤติกรรมของบุคคลผู้ให้ ให้โดยไม่เจาะจง เรียกว่า สังฆทาน เจาะจง เรียก ปฏิบุคลิกทาน คุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ คุณภาพของสิ่งของที่ให้ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่บ่งชี้ถึงความพร้อมแห่งทานในพระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้จะจัดแบ่งชนิดประเภทของท่านตามคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ชนิดของท่านแบ่งตามสิ่งที่ให้

แบ่งตามสิ่งที่ให้ ทาน มี ๒ ประเภท คือ

(๑) อามิสทาน หรือวัตถุทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยความรัก^{๑๖}

(๒) อามิสทาน^{๑๗} คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่าย ในสังคมชาวพุทธ มีให้ข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอกทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทาน หรือ ทานวัตถุ มี ๑๐ อย่างตามที่ท่านกล่าวไว้ คือ

- ๑) อนุณี ได้แก่ ของเคี้ยวและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว
- ๒) ปานํ ได้แก่ น้ำดื่ม ของลื้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำมะม่วง

^{๑๕} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๕๖-๒๕๗.

^{๑๖} อ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๑๕.

^{๑๗} อ.ร. อ.น. อ.ม. มงคลชีวิต ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เพชรกระรัต, ๒๕๓๗),

- ๓) วดูล์ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
- ๔) ยาน ได้แก่ สิ่งที่ช่วยให้สำเร็จ เช่นรถ กานหาม ร่ม รองเท้า
- ๕) มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่ร้อยแล้ว และยังมีได้ ร้อย เช่น ระเบียบดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ
- ๖) คนูร ได้แก่ ของหอมทุกอย่างและเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่บดแล้วและ ที่มีเคັบดและของถูบไล้ทุกอย่างมีจันทร์ เป็นต้น
- ๗) วิเลปน ได้แก่ เครื่องทำการข้อมผิว เครื่องตกแต่ง เช่น ชงทิว เครื่อง ข้อม เครื่องทา
- ๘) เสยยา ได้แก่ สิ่งที่พึงให้อน มีเตียงและดั่ง เป็นต้น และผ้าปาวาร(ผ้า ห่ม ใหญ่,เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าทำด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม
- ๙) อวสถ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัตอนตรายมีลมและแดด หรือที่พักมี เรือนชั้นเดียว เช่น ที่พัก เครื่องรองรับ ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น
- ๑๐) ปริเปยฺย ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป(วัตถุสำหรับส่องแสง) เทียน รูป เครื่องแสงสว่าง^{๒๒}
- วัตถุทาน ๑๐ ประการนี้ พิจารณาตามเกณฑ์ในเบื้องต้นว่า มีอะไรบ้างเป็นสิ่งที่ควรให้ การให้วัตถุทานทั้ง ๑๐ ประการนี้ ไม่ได้เฉพาะเจาะจงแก่บรรพชิตเท่านั้น ฆราวาสและสัตว เจริญงานก็ได้เช่นกัน จะเห็นว่า อามิสทาน มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม แต่ไม่ควร ละเลยธรรมทาน เมื่อจะบำเพ็ญทานควรพึงทำให้ครบทั้งอามิสทานและธรรมทาน ดังคำสอนของ พระพุทธองค์ว่า “อามิสทาน ช่วยจรรโลงชีวิตให้เขามีที่พึ่งอาศัยแต่ธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเอง ต่อไปได้ เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย”^{๒๓}

ธรรมทาน ได้แก่ การให้ทานเป็นธรรม^{๒๔}

คำว่า ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรมเป็นทาน คือ แนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นตั้งอยู่ใน ธรรมหรือกล่าวธรรม^{๒๕} ให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม คำสอนมุ่งเน้นให้ไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง โดยเฉพาะในทางพระพุทธศาสนา การได้สัมผัสทางประสาทหู ตา จมูก กาย ใจ ก่อให้เกิด

^{๒๒} อนุ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๓๒๗ ; พระสิริมงคลจารย์, มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓, หน้า ๕-๖.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๘.

^{๒๔} อนุ.ทสก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐ .

^{๒๕} พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต), อุทยานบุญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กัณฺฐมอรรณัง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

ธรรมารมณ^{๒๖} การได้รับสัมผัสจากผู้อื่นและผู้อื่นได้รับสัมผัสจากเรา ทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์ เช่น ได้ยินเสียงที่ไม่เพราะหู เห็นรูปไม่งาม ดมกลิ่นไม่ดี กายร้อนหนาว มีความโกรธที่เกิดจากการกระทำของผู้อื่น เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้จักให้อภัยเหล่านี้ก็เรียก “ธรรมทาน” การให้ความรู้ การสอนบอกกล่าวธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือบอกวิชาความรู้ที่ไม่เป็นโทษ เพื่อให้ผู้รับดำเนินชีวิตได้อย่างผาสุก พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง”^{๒๗} ตลอดถึงการแนะนำในส่วนจิตใจ เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัยซึ่งกันและกัน การประหาสัมพันธ์ในสิ่งที่ดีที่งาม ทั้งในส่วนที่เป็นโลกียธรรมและโลกุตตรธรรมรวมถึงพระธรรมคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานแล้วอันเป็นเหตุนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าตลอดทั้งคำสอนที่เป็นหนทางความดับทุกข์ก็จัดเป็นธรรมทานด้วย

ธรรมทานเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือเลิศ ประเสริฐสุด กว่าอามิสทานทั้งปวงสมตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ ทาน ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ (๑) อามิสทาน (การให้สิ่งของ) (๒) ธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^{๒๘} และการให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถาแก่ท้าวสักกะจอมเทพและเหล่าเทวดาว่า “การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะรสทั้งปวง ความยินดีในธรรมชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นตัณหาชนะความสิ้นทั้งปวง”^{๒๙}

๒.๔.๒ ชนิดของทานแบ่งตามพฤติกรรม

ในพระสูตรนั้นให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้ให้ทานอยู่หลายแห่ง เพราะกิริยาอาการท่าทีของผู้ให้มีความสำคัญมาก สิ่งของที่จะให้มากหรือน้อยไม่สำคัญแต่ประการใด พระพุทธองค์ได้แสดงลักษณะของการให้ทานไว้ ๕ ประการ^{๓๐} คือ

๑. ให้โดยเคารพ
๒. ให้ด้วยความอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือตนเอง
๔. ให้ของที่ไม่เป็นเดน
๕. ให้ทานเพราะเห็นผลที่จะมาถึง

^{๒๖} พระมหาสุวิทย์ วิษุเขตโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ปทุมธานี : บริษัท ฟองทองอินเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^{๒๗} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๕๗/๑๒๔.

^{๒๘} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

^{๒๙} จุ.ธ. (ไทย) ๒๕ /๓๕๔ /๑๔๔.

^{๓๐} อัง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒ /๑๔๗ /๒๔๔.

๒.๔.๓ ชนิดของทานแบ่งตามเจตนา

ตามลักษณะของการให้ทานนั้น หากยึดเจตนาเป็นที่ตั้งมี ๒ วิธี^{๓๐} คือ ให้เจาะจงและไม่เจาะจง ได้แก่

(๑) สังฆทาน คือการให้แก่สงฆ์หมู่ใหญ่ หรือให้เพื่อส่วนรวม คือ ให้โดยไม่จำเพาะเจาะจงในบุคคล ๗ จำพวก^{๓๑} คือ

๑. ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
๒. ถวายสงฆ์ ๒ ฝ่าย
๓. ภิกษุสงฆ์
๔. ภิกษุณีสงฆ์
๕. นิมนต์สงฆ์ ๒ ฝ่าย
๖. นิมนต์ภิกษุสงฆ์
๗. นิมนต์ภิกษุณีสงฆ์

(๒) ปาฏิบุคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในทักษิณาวีรยสูตร ถึงการให้เจาะจงในบุคคล ๑๔ จำพวก^{๓๒} คือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันต์
๔. ผู้ปฏิบัติอรหัตผล
๕. พระอนาคามีผล
๖. ผู้ปฏิบัติอนาคามีผล
๗. พระสกทาคามี
๘. ผู้ปฏิบัติสกทาคามีผล
๙. พระโสดาปัตติผล
๑๐. ผู้ปฏิบัติโสดาปัตติผล
๑๑. นักบวชภายนอกศาสนา

^{๓๐}พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญโญจิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอการปฏิบัติจริงในลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๓๑}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๐/ ๔๒๕.

^{๓๒}ม.อ. (ไทย) ๑๔ /๓๗๕ / ๔๒๗.

๑๒. ผู้มีศีล

๑๓. ผู้ทุศีล

๑๔. ให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน

๒.๔.๔ ชนิดของทานแบ่งตามองค์ประกอบ

การให้ทานของบุคคลทั่วไปนั้น ถ้าจะสำเร็จผลคือได้รับอานิสงส์ของทานอย่างแท้จริงนั้นผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการทำทานอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คนทั้งหลายจะให้ทานด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม และสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจะสำเร็จผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของทานเป็นสำคัญ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ในทานสูตร ว่าด้วยเรื่องแห่งองค์ประกอบของทานมีพระคาถาแสดงไว้ว่า

ทายกก่อนแต่จะให้เป็นผู้มีใจดี กำลังให้ทานอยู่ก็มีจิตเลื่อมใส ครั้นให้แล้วก็มีใจชื่นบาน นี้ เป็นความจริงพร้อมแห่งยัญ (บุญ)

ปฏิคาหกผู้สำรวมประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย คือ ท่านผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่มีอาสวะย่อมเป็นเขตถึงพร้อมแห่งการให้

ทายกต้อนรับปฏิคาหกด้วยตนเองถวายทานด้วยมือตนเอง ยัญนั้นย่อมมีผลมาก เพราะตน (ทายกผู้ให้ทาน) และเพราะผู้อื่น (ปฏิคาหก) เป็นบัณฑิตผู้เป็นนักปราชญ์ มีศรัทธา มีใจพ้นแล้ว บุชชาญอย่างนี้ ย่อมเข้าถึงโลกที่ปราศจากความเบียดเบียนเป็นสุข^{๓๔}

พิจารณาจากพระคาถาข้างต้นนี้แล้ว ชี้ให้เห็นองค์ประกอบของทานเป็นเรื่องคุณสมบัติของผู้ให้และผู้รับ คุณสมบัติของทายก คือ ก่อนให้ก็มีใจดี ขณะให้ก็มีจิตเลื่อมใส เมื่อให้แล้วมีจิตใจเบิกบาน มีความขำเกรงในผู้รับ และอุปัฏฐากบำรุง สำหรับคุณสมบัติของปฏิคาหก (ผู้รับ) ต้องมีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นพระอริยบุคคล^{๓๕} เมื่อผู้ให้ผู้รับมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับผลบุญคือความสุข นอกจากนี้ องค์ประกอบของทาน ยังมีความสัมพันธ์กับวัตถุที่จะให้ทาน คือวัตถุจะต้องเป็นของบริสุทธื์ คือได้มาด้วยความสุจริต ยุติธรรม ผู้ให้ทาน ผู้รับทานต้องเป็นคนดี หรือเป็นอริยบุคคล^{๓๖} ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงชี้ไว้อย่างชัดเจนในเรื่องความบริสุทธื์แห่งทักษิณา ๔ ประการคือ

^{๓๔} อก. นก. (ไทย) ๒๒/๓๗ ๔๘๗-๔๘๘.

^{๓๕} อก. นก. (ไทย) ๒๒/๓๗ /๔๘๖.

^{๓๖} พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (อนอม ภิญโญจิตฺต) , “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอปัญหาการปฏิบัติจริงในลำพูน”, ๒๕๔๖.

๑. ทักขิณาที่บริสุทธฺิฝ่ายทายก (ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธฺิฝ่ายปฎิคาหก(ผู้รับ)
๒. ทักขิณาที่บริสุทธฺิฝ่ายปฎิคาหก แต่ไม่บริสุทธฺิฝ่ายทายก
๓. ทักขิณาที่ไม่บริสุทธฺิทั้งฝ่ายทายก และฝ่ายปฎิคาหก
๔. ทักขิณาที่บริสุทธฺิฝ่ายทายก และฝ่ายปฎิคาหก^{๓๗}

สำหรับองค์ประกอบของทานที่จะมีผลมากพระพุทฺธองค์ทรงเปรียบกับนาที่ดี เหมือนกับทานที่บุคคลให้แก่สมณพราหมณ์ที่ดี ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ^{๓๘} คือ

๑. เป็นผู้มีความเห็นชอบ ๒. เป็นผู้มีความดำริชอบ
๓. เป็นผู้มีความเจรจาชอบ ๔. เป็นผู้มีความกระทำชอบ
๕. เป็นผู้มีความเลียงชีพชอบ ๖. เป็นผู้มีความเพียรชอบ
๗. เป็นผู้มีความระลึกชอบ ๘. เป็นผู้มีความตั้งจิตมั่นชอบ

ข้อความข้างต้น เน้นถึงคุณสมบัติของผู้รับ หากผู้รับมีคุณธรรมดังกล่าว เป็นเหตุให้ทานมีอานิสงส์มาก ตรงกันข้าม หากไม่มีคุณธรรมดังกล่าว ก็ทำให้มีอานิสงส์น้อยเช่นกัน

การที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเช่นนี้ ชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติของนาที่ดีเหมือนกับสมณพราหมณ์ที่ดีว่า ต้องถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๘ ประการ และพระพุทฺธองค์ยังได้มีพระดำรัสอีกว่า

พืชที่สมบูรณ์ถูกหว่านลงในนาที่สมบูรณ์ เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาล รัชชาติจะงอกงามได้เพราะไม่มีศัตรูพืช มีความเจริญงอกงาม มีความไพบูลย์ มีผลสมบูรณ์เต็มที่ ฉนั้นโคขณะที่สมบูรณ์ ที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้มีศีลสมบูรณ์ก็ฉนั้นเหมือนกัน ย่อมนำมาซึ่งกุศลอันสมบูรณ์ เพราะกรรมที่เขาทำไว้นั้นสมบูรณ์แล้ว^{๓๙}

๒.๔.๕ ชนิดของทานแบ่งตามคุณภาพของทาน

วัตถุทาน หรือ อามิสทาน การให้อามิส คือการให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน เช่น สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ หรือการให้ทานวัตถุ มีข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ เป็นต้น ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี แสดงลักษณะของทายกหรือผู้ให้ทานว่า^{๔๐}

ผู้บริโภคของอโรยด้วยคน ให้ของไม่อโรยแก่คนอื่น ผู้นั้นชื่อว่าทาสแห่งไทยธรรม กล่าวคือทานให้ ผู้ใดบริโภคสิ่งใดด้วยตนเอง ให้สิ่งนั้นแหละ ผู้นั้น ชื่อว่าเป็นสหายทานแห่งทาน

^{๓๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๓๑๓ /๒๕๕.

^{๓๘}อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓ /๓๔ /๒๕๐ – ๒๕๑.

^{๓๙}อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓ /๓๔ /๒๕๑.

^{๔๐}พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓, หน้า ๒๖.

ให้ ส่วนผู้ใด ตนเองยังอัธยาศัยให้เป็นไปด้วยสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมให้ของอร่อยแก่ชนเหล่าอื่น ผู้นั้นถือว่าเป็นนาย เป็นหัวหน้า เป็นเจ้าแห่งทานให้ พระผู้มีพระภาคตรัสคำว่า ทานปติ ทรงหมายเอาผู้เช่นนั้น

จากที่กล่าวมา แบ่งประเภทของผู้ให้ออกเป็น ๓ จำพวก ดังนี้

๑. ทานทาสะ บางทีเรียกว่า ทาสทาน หมายถึงการที่ทายกให้ของที่ดีน้อยกว่าของที่ดินบริโภการใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้ผลไม้มา ๓ ผล ก็เลือกผลที่เล็กที่สุดให้ไป หรือ เลือกผลที่ดินไม่ชอบใจให้ไป การให้อย่างนี้เรียกว่าทาสทาน^๑

๒. สหายทาน คือ การให้สิ่งของที่อยู่ระดับเสมอตัว ชั้นกลาง หมายความว่าตนเองมีหรือบริโภการใช้สอยอย่างไร ก็ให้ของเช่นนั้นแก่ผู้อื่น เหมือนให้แก่คนที่อยู่ในฐานะเป็นมิตรสหายกัน แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ ทายกจึงได้ชื่อว่าสหายทาน เพราะตั้งของที่ดินพึงบริโภคและของที่พึงให้แก่ชนอื่นไว้โดยเสมอ ๆ กัน

๓. สามิทาน หรือ ทานบดี คือ การให้ของที่ประณีต สวยงาม ของดีมีคุณค่าราคาแพงกว่าของที่ดินบริโภครอยู่ คือ เลือกสรรแต่ของที่ดีมีคุณภาพอย่างดีที่สุด ตลอดจนถึงให้ด้วยความเคารพยำเกรงในวัตถุทานและผู้รับ เหมือนบ่าวเทิดทูนให้แก่นาย ผู้ที่เคารพนับถือทายกจึงได้ชื่อว่าเป็นนายให้ เพราะไม่เป็นในอำนาจแห่งไทยธรรม แต่ทำวัตถุทานนั้นให้เป็นไปในอำนาจของตน^๒

นอกเหนือจากคุณภาพของวัตถุแล้ว ทางด้านจิตใจก็มีส่วนกำหนดคุณภาพด้วยดังในมัจฉลัตถกปิณี ได้กล่าวถึงความโลภ กิเลส ตัณหา เป็นตัวแปรสำคัญส่งผลให้ทานดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างกันว่า ทายกผู้ไม่มีความโลภในใจขณะให้ทาน ชื่อว่าเป็นเจ้าแห่งทาน ความโลภนั้นครอบงำไม่ได้ ทายกผู้มีใจใกล้ชิดต่อความเป็นทาสแห่งตัณหาในขณะให้ทาน ชื่อว่าทาสทาน และทายกผู้สละสิ่งของ (ไทยธรรม) อันเป็นที่รักของตนให้ทาน ชื่อว่าสหายทาน ^๓ ส่วนการให้ทานของสัตบุรุษย่อมให้ทานด้วยปัญญาพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัปบุริสทาน ๘ ประการ คือ

๑. สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด

๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต

๓. สัตบุรุษยอมให้ตามกาล

๔. สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร

^๑พระมหาสุวิทย์ วิบุตยกุล, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, หน้า ๒๓ – ๒๔.

^๒พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญาญจิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอปัญหาการปฏิบัติจริงในลำพูน”, ๒๕๔๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๕. สัตบุรุษยอมเลือกให้(บุคคลผู้รับ)

๖. สัตบุรุษยอมให้เป็นนิคั

๗. สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตใจให้ผ่องใส

๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ^{๔๔}

ท่านผู้เห็นแจ้งย่อมทรงสรรเสริญทานที่สัตบุรุษให้แล้วอย่างนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญา มีศรัทธา มีใจเสียดสละ บูชาอย่างนี้ ย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน และมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข คือมีความบันเทิงใจอยู่ทุกเมื่อ

จากการศึกษาชนิดของทาน สามารถสรุปความได้ว่า ชนิดของทานแบ่งตามสิ่งที่ให้ทาน มี ๒ ประเภท คือ อามิสทาน หรือวัตถุทาน ธรรมทาน ได้แก่ การให้ทานเป็นธรรม ชนิดของทานแบ่งตามพฤติกรรมในพระสูตรนั้นให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้ให้ทานอยู่หลายแห่ง เพราะกิริยาอาการท่าทีของผู้ให้มีความสำคัญมาก สิ่งของที่จะให้มากหรือน้อยไม่สำคัญแต่ประการใด พระพุทธองค์ได้แสดงลักษณะของการให้ทานไว้ ๕ ประการ ชนิดของทานแบ่งตามเจตนา สังฆทานคือการให้แก่สงฆ์หมู่ใหญ่ หรือให้เพื่อส่วนรวม คือ ให้โดยไม่จำเพาะเจาะจงในบุคคล ๗ จำพวก ปาฏิบุคคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในทักษิณาวีถักสูตร ถึงการให้เจาะจงในบุคคล ๑๔ จำพวก การให้ทานของบุคคลทั่วไปนั้น ถ้าจะสำเร็จผลคือได้รับอานิสงส์ของทานอย่างแท้จริงนั้นผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการทำทานอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๕ ผู้ให้ทานและผู้รับทาน

ในการให้ทานทางพระพุทธศาสนาได้มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญอยู่ ๒ ฝ่าย คือผู้ให้ทานที่เรียกว่า ทายก และผู้รับทานที่เรียกว่า ปุจฉาภิก ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ากำหนดทั้งผู้ให้ทานและผู้รับทาน ซึ่งเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี ซึ่งมีหน้าที่ในการรับทาน และอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมีหน้าที่บำรุงอุปฐาก เพื่อความเข้าใจในความสำคัญหรือบทบาทหน้าที่ของผู้ให้ทานและผู้รับทานให้มากยิ่งขึ้น จึงควรศึกษาคำสำคัญอยู่ ๒ คือ

๑. ผู้ให้ทาน ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทายก หมายถึงผู้ให้ที่เป็นผู้ชายชาย กับทายิกา หมายถึงผู้ให้ที่เป็นผู้หญิงหญิง^{๔๕} คุณสมบัติของทายก คือ ก่อนให้ก็มีใจดี ขณะให้ก็มีจิตใจเลื่อมใส เมื่อให้แล้วก็มีใจชื่นบาน มีความยำเกรงในผู้รับ และอุปฐากบำรุง

^{๔๔} อ.อุกฤษฏ์. (ไทย) ๒๓ /๓๓ /๒๕๖ – ๒๕๗.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต) , พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๔.

๒. ผู้รับทาน ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ปฏิคาหก หมายถึงผู้รับ^{๔๖} โดยมากจะเข้าใจว่าเป็นพระสงฆ์ แต่ความจริงแล้วหมายเอาบุคคลทั่วไปก็ได้ ปฏิคาหกในระดับสูง มีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นพระอริยบุคคล เมื่อผู้ให้ผู้รับมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับผลบุญคือความสุข

นอกจากนี้องค์ประกอบของท่าน ยังมีความสัมพันธ์กับวัตถุที่จะให้ท่าน คือวัตถุต้องเป็นของบริสุทธิ์ คือได้มาด้วยความสุจริต ยุติธรรม เจตนาบริสุทธิ์ หมายถึงเจตนาของผู้ให้ บุคคลบริสุทธิ์ หมายความว่า ผู้รับทานต้องเป็นคนดี คือตั้งอยู่ในศีลชั้นภูมิของตน^{๔๗}

สรุปได้ว่า ผู้ให้และผู้รับทานในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ากำหนดไว้คือ พุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วย ภิกษุ อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งมีหน้าที่บำรุงอุปฐาก ผู้ให้ทาน ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทายก (ผู้ขายให้) ทายิกา (ผู้ให้หญิง) ส่วนผู้รับทาน เรียกว่า ปฏิคาหก (ผู้รับ) โดยมากจะเข้าใจว่าเป็นพระสงฆ์ แต่ความจริงแล้วหมายเอาบุคคลทั่วไปก็ได้ ปฏิคาหกในระดับสูง มีองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นพระอริยบุคคล เมื่อผู้ให้ผู้รับมีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมได้รับผลบุญคือความสุข

๒.๖ แรงงูใจในการให้ทาน

ในอัฐกนิบาตอังคตตรนิกายพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงแรงงูใจในการให้ทานไว้ อีก ๘ ประการ^{๔๘} ดังนี้

๑. บางคนให้ทานเพราะความชอบ
๒. บางคนให้ทานเพราะความซัง
๓. บางคนให้ทานเพราะความหลง
๔. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
๕. บางคนให้ทานเพราะคิดว่าพ่อและปู่เคยให้ทาน
๖. บางคนให้ทานเพราะคิดว่า หลังจากตายแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
๗. บางคนให้ทานเพราะคิดว่า จิตย่อมผ่องใส เกิดความชื่นชมโสมนัส
๘. บางคนให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิตและปรุงแต่งจิต

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า

^{๔๗} ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๖.

^{๔๘} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓ /๓๓ /๒๕๕ – ๒๕๕.

๒.๗ อานิสงส์ของการให้ทาน

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตคกนิบาต แสดงผลของการให้ทานไว้ ๗ ประการ^{๔๕} คือ

๑. พระอรหันต์พึงอนุเคราะห์ทานบดี
๒. พระอรหันต์พึงเข้าไปหาทานบดี
๓. พระอรหันต์พึงรับไทยทานของทานบดี
๔. พระอรหันต์พึงแสดงธรรมแก่ทานบดี
๕. กิตติศัพท์ทานบดีพึงขจรไป
๖. ทานบดีเข้าไปยังสังคมใด ๆ พึงเป็นผู้แก้แค้น ไม่เก้อเขิน
๗. คนมีศรัทธาเป็นทานบดี ยินดีให้ทานบดี ยินดีให้สม่าเสมอ หลังจากตายแล้วพึงไป

เกิดในสุคติสวรรค์โลก

ตามพระพุทธพจน์ที่อ้างมานี้ สามารถย่อลงได้เป็น ๔ ประการคือ (๑) ได้รับการสงเคราะห์จากพระอรหันต์ผู้เป็นเนื่อนานุญของโลก (๒) มีชื่อเสียง (๓) ทำให้เป็นผู้แก้แค้น (๔) หลังสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปสู่สุคติภพคือสวรรค์

นอกจากที่กล่าวมาแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของทานในระดับพื้นฐานไว้อีก ๕ ประการ^{๔๖} คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคลุหัตถ์
๕. ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหน สมดังพุทธภาษิตว่า “ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ^{๔๗} แก่ปฏิกาค คือ

๑. ให้อายุ
๒. ให้อารมณ์ (ผิวพรรณ)
๓. ให้อุชชะ (ความสุข)

^{๔๕} อัง. สตุตค. (ไทย) ๒๓ / ๕๓ / ๑๐๕ – ๑๑๑.

^{๔๖} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๓๕ / ๕๖.

^{๔๗} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๓๓ / ๕๘.

๔. ให้พละ (กำลัง)

๕. ปฏิภาณ ให้ปัญญา

ครั้นให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และ
ปฏิภาณเช่นเดียวกัน

คัมภีร์อังกูตตรนิกาย ปัญจกนิบาต แสดงอานิสงส์ของท่านไว้ ๕ ประการ^{๕๒} คือ

ผู้สิ่งที่ให้สิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจ

ผู้ที่ให้สิ่งที่เลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศ

ผู้ให้สิ่งที่ดี ย่อมได้สิ่งที่ดี

ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐ

จากอานิสงส์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงทายกผู้ได้รับ คือ จิตใจที่ประเสริฐจากการให้ทาน ด้วยหลักการชำระจิตใจให้สะอาด อะไรก็ตามที่ให้สิ่งที่ทำ คำที่พูด และอารมณ์ที่คิดแล้ว มีผลทำให้จิตใจสะอาดประณีตสูงส่งด้วยคุณธรรม มโนธรรม เช่น สันโดษ เมตตา กรุณา ปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องขจัด ความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจให้บรรเทา เมฆบาง หมดสิ้นไปจากใจ นอกจากนี้แล้วยังมี วิธีชำระจิตใจหลายวิธี เช่น อาจเกิดขึ้นด้วยการรักษาศีล เจริญภาวนา ฝึกสมาธิ เจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาเป็นต้น^{๕๓} นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้ให้เห็น อานิสงส์ ของการให้ทานที่ประกอบด้วยความเชื่อ ความเคารพยำเกรง ตามความเหมาะสมไว้อีกว่า

ครั้นเราให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มี บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจียใโสตสัคค ตั้งใจใฝ่รู้ ครั้นให้ทานตามกาล กาลทาน มี ๕ ประการ^{๕๔} คือ

๑. ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน

๒. ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป

๓. ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้

๔. ให้ทานในสมัยที่รักษาหาได้ยาก

๕. ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล อันสมควรแล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมากและเป็นผู้ที่ความปรารถนาที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์

ครั้นเป็นผู้มีติดอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และ เป็นผู้ที่มีจิตน้อมนำไปเพื่อบริโภคมกคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้นไปในที่ที่ทานนั้นเสด็จผล

^{๕๒} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๔๔ / ๗๒.

^{๕๓} คุณ โทจันทร์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^{๕๔} อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๓๖ / ๕๗.

ครั้นให้ทานไม่กระทบและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีโภคะทรัพย์ ไม่มีภยันตรายมาแต่ที่ไหน ๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท^{๕๕}

จะเห็นว่า การให้ทานจะมีอานิสงส์มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบฝ่ายผู้ให้ คือ ทายกต้องประกอบด้วย บุพเพเจตนา มุญจนเจตนา และอปราปรเจตนา^{๕๖} และฝ่ายปฏิคาหก ซึ่งทั้งสองนั้นจะต้องเป็นผู้บริสุทธ์และวัตถุก็ต้องบริสุทธ์ด้วยเช่นกัน บุคคลผู้ให้ทานก็ย่อมหวังผลทานบ้าง เป็นธรรมดา ขณะเดียวกันทานนั้นก็ย่อมให้ผลตามวัตถุทานที่บุคคลนั้น ๆ ให้แล้ว แต่ที่สำคัญการให้ทานนั้นก็ย่อมมุ่งการตกแต่งประดับจิตใจเป็นพื้นฐาน เพราะทานนั้นจะให้ผลในรูปแบบใดก็ปล่อยตามเหตุตามผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอานิสงส์ที่พุทธศาสนิกชนควรจะได้รับอย่างแท้จริงก็คือความเป็นผู้ไม่หวังสิ่งตอบแทนในการให้ทาน แต่มุ่งเพื่อประดับจิตปรุงแต่งจิตโดยไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก^{๕๗}

ที่กล่าวมาทั้งหมด สมดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลมาก อานิสงส์มากก็เพราะประกอบด้วยเหตุ ๔ ประการ^{๕๘} คือ

๑. วัตถุสัมปทา ถึงพร้อมแห่งวัตถุ ในที่นี้หมายถึงผู้รับ คือ ปฏิคาหกเป็นทักขิไณยบุคคล ผู้มีความพร้อมพร้อมด้วยคุณธรรม ยังมีคุณธรรมสูงมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ทานของผู้บริจาคแล้วมีผลมากเท่านั้น อย่างเช่น บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์หรือพระอนาคามีผู้เข้านิโรธสมบัติได้

๒. ปัจจัยสัมปทา คือความถึงพร้อมแห่งปัจจัย ในที่นี้หมายถึงสิ่งของที่จะนำมาทำทาน ต้องได้มาอย่างบริสุทธ์โดยชอบธรรม

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมแห่งเจตนา ในที่นี้หมายถึงมีเจตนาดี คือต้องมีเจตนาดี ทั้ง ๓ ประการ คือ^{๕๙}

๑) บุพเพเจตนา เจตนาก่อนให้ คือตั้งแต่ตอนแรก เริ่มต้นก็ตั้งใจดี มีความเลื่อมใส จิตใจเบิกบาน และตั้งใจจริง แข็งแรง มีศรัทธามาก ต่อไป

๒) มุญจนเจตนา ขณะถวายก็จริงใจจริงจัง ตั้งใจทำความเบิกบาน ผ่องใส มีปัญญา รู้เข้าใจ

^{๕๕} ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

^{๕๖} ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

^{๕๗} พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญาญจิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นปึกกับการปฏิบัติจริงในล้านนา”, ๒๕๔๖.

^{๕๘} ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

^{๕๙} พระมหาสุวิทย์ วิบุตยโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, หน้า ๖๒.

๓) อปราปรเจตนา ถวายไปแล้ว หลังจากนั้น ระลึกขึ้นเมื่อไรจิตใจก็เอบอ้มพองใส ว่าที่เราทำไปนี่ดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ เช่น ได้ถวายบำรุงพระศาสนา พระสงฆ์จะได้มีกำลังแล้วท่านก็จะได้ปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยให้พระศาสนาเจริญงอกงามมั่นคงเป็นปัจจัยให้สังคมของเราอยู่ร่มเย็นเป็นสุข นึกขึ้นมาเมื่อไรก็เอบอ้มปลื้มใจ ท่านใช้คำว่า^{๖๐}

๔) คุณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษ คือ ผู้รับทานคุณสมบัติพิเศษ เช่น เพื่องอกจากสมบัตินิโรธใหม่ ๆ

อานิสงส์แห่งทานดังที่ได้กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นถึงทายกผู้ได้รับ คือ จิตใจที่ประเสริฐจากการให้ทาน ด้วยหลักการชำระจิตใจให้สะอาด อะไรก็ตามที่ให้อะไรก็ตามที่พูด และอารมณ์ที่คิดแล้ว มีผลทำให้จิตใจสะอาดประณีตสูงส่งด้วยคุณธรรมครั้งเราให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกร

การให้ทานจะมีอานิสงส์มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบฝ่ายผู้ให้ คือ ทายกต้องประกอบด้วย ปุพพเจตนา มุญจนเจตนา และอปราปรเจตนา และฝ่ายปฏิภาทก ซึ่งทั้งสองนั้นจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์และวัตถุก็ต้องบริสุทธิ์ด้วยเช่นกัน บุคคลผู้ให้ทานก็ย่อมหวังผลทานบ้างเป็นธรรมดา ขณะเดียวกันทานนั้นก็ย่อมให้ผลตามวัตถุทานที่บุคคลนั้น ๆ ให้อีก แต่ที่สำคัญการให้ทานนั้นก็ย่อมมุ่งการตกแต่งประดับจิตใจเป็นพื้นฐาน เพราะทานนั้นจะให้ผลในรูปแบบใดก็ปล่อยตามเหตุตามผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอานิสงส์ที่พุทธศาสนิกชนควรจะได้รับอย่างแท้จริงก็คือความเป็นผู้ไม่หวังสิ่งตอบแทนในการให้ทาน แต่มุ่งเพื่อประดับปรุงแต่งจิตโดยไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

การให้ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลมากอานิสงส์มาก นอกจากนี้องค์ประกอบของทาน ยังมีความสัมพันธ์กับวัตถุที่จะให้ทาน คือ วัตถุต้องเป็นของบริสุทธิ์ คือ ได้มาด้วยความสุจริต ยุติธรรม เจตนาบริสุทธิ์ หมายถึงเจตนาของผู้ให้ บุคคลบริสุทธิ์ หมายความว่า ผู้รับทานต้องเป็นคนดี คือ ตั้งอยู่ในศีลชั้นภูมิของตน ท่านผู้เห็นแจ้งย่อมทรงสรรเสริญทานที่สัตบุรุษให้แล้วอย่างนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญา มีศรัทธา มีใจเสียสละ บุษาย่างนี้ ย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข การให้ทานของบุคคลทั่วไปนั้น ถ้าจะสำเร็จผลก็ได้รับอานิสงส์ของทานอย่างแท้จริงนั้นผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการทำทานอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คนทั้งหลายจะให้ทานด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม และสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจะสำเร็จผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของทานเป็นสำคัญ ธรรมทานเป็นยอดแห่งทานทั้งปวง คือ เลิศ ประเสริฐสุด กว่า อามิสทานทั้งปวง

^{๖๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ก้าวไปกับบุญ ธรรมะฉบับเรียนลัด, (นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๔๖), หน้า ๘.